

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 94 (477.68):512.49

DOI: 10.15587/2313-8416.2018.145322

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ВОЯКІВ-УКРАЇНЦІВ АРМІЇ УНР ПІСЛЯ ЇХ ПЕРЕХОДУ НА ЦИВІЛЬНИЙ СТАН (середина 1920-х рр.)

© І. В. Срібняк

У статті проаналізовано особливості соціалізації вояків-українців армії УНР в часі їх інтернування в таборах Польщі та після переходу на цивільний стан. Суттєву допомогу в цьому їм надали українські громадські організації, які взяли на себе організаційне та почасти й матеріальне забезпечення процесу їх адаптації українських ветеранів до самостійного існування в якості політичних емігрантів на терені Польщі. Водночас значна частина з числа колишніх таборян у середині 1920-х рр. вдалась до переїзду в Францію (на постійне місце проживання), що стало можливим завдяки заходам Українського центрального комітету в Польщі

Ключові слова: інтерновані вояки-українці, табір, армія УНР, Польща, Франція

1. Вступ

Майже з самого початку свого перебування у таборах Польщі (кінець 1920 р.) частина інтернованих вояків-українців ясно усвідомлювала потребу продовження свого навчання, і зокрема – здобуття вищої освіти в європейських університетах, що дозволяло посісти певний статус у країнах їх перебування. Першими до підготовки до продовження свого навчання вдалися колишні студенти, які не завершили свої студії в Україні. В короткому часі до них приєдналась чисельна група молодшої старшини армії УНР (із закінченою середньою освітою), які почали санкціоновано або несанкціоновано вирушати на навчання до ЧСР. Вже починаючи з 1922 р. командування армії УНР не обмежувало таборян у їх бажанні виїхати для навчання закордон. Щоправда, воно не мало жодної можливості надати їм навіть мінімальної матеріальної допомоги – аби полегшити їм адаптацію на новому місці. В цій ситуації почасти цю функцію виконували різні громадські та допоміжні організації, і зокрема – Український центральний комітет (УЦК) у Польщі.

2. Літературний огляд

Хоча окремі аспекти «посттаборового» періоду життя та діяльності ветеранів армії УНР вже висвітлювались в низці досліджень [1, 2], в них майже відсутня інформація про діяльність таборових студентських громад та процес виїзду частини інтернованих на роботу до Франції. Відтак є всі підстави стверджувати, що тема ще не була об'єктом спеціального дослідження, що обумовлює необхідність її наукової розробки. Важливість даної теми полягає у доцільності ознайомлення загалом дослідників з досвідом соці-

алізації вояків-українців у Польщі та Франції протягом 1920-х рр.

3. Мета та задачі дослідження

Мета дослідження – здійснення аналізу заходів командування армії УНР з соціалізації окремих груп інтернованого українського вояцтва у межах Польщі та Франції.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

1. Реконструкція змісту діяльності таборових студентських громад у Польщі.

2. Визначення внеску Українського центрального комітету в Польщі в організацію процесу перевезення звільнених з таборів вояків-українців до Франції.

3. Розкриття специфіки працевлаштування українських ветеранів на французьких індустриальних підприємствах та в аграрному секторі.

4. Особливості соціалізації вояків-українців армії УНР після їх переходу на цивільний стан (середина 1920-х рр.)

Впродовж перших кількох місяців інтернування армії УНР майже в усіх таборах заснувались студентські громади, що були утворені старшинами, які в силу різних причини (насамперед – через їх участь у воєнних діях) не змогли закінчити своїх університетських студій. Прагнучи використати час інтернування з користю для себе, їх члени намагались спільними зусиллями підготуватись до продовження навчання у вищих школах, а крім того – проводили активну громадсько-допомогову та освітню роботу в таборах. Командування груп інтернованих усвідом-

лювало конечну необхідність продовження ними перерваних студій, віддаючи належне їх зусиллям надавати допомогу найбільш незахищеним категоріям таборян. Цій категорії таборян першочергово надавались короткотермінові відпустки для залагодження всіх формальностей для вступу до польських вищих шкіл проходження, а також довготермінові – для проходження навчання після зарахування.

Надання у 1921 р. міністерством освіти Польщі дозволу студентам-таборянам із незавершеним курсом навчання вписуватись до університетів Варшави, Кракова і Познані – створило правні підстави для завершення ними університетського курсу навчання. З метою забезпечення для них хоча би мінімальних умов для їх побуту у Варшаві – заходами української громади в передмісті столиці був облаштований інтернат на 100 місць [3], в якому учорашні таборяни могли перебувати до знаходження собі іншого житла. Проте дуже скоро виявилось, що вступаючи до польських вищих шкіл, студенти мають покладатись виключно на власні сили. Між тим більшість студентів диспонувала лише мінімальними коштами, яких було недостатньо для забезпечення собі хоча би мінімально прийнятних умов життя у Варшаві.

З огляду на це все більше таборян (як з числа колишніх студентів, так і тих, хто мав закінчену середню освіту та планував здобути вищу освіту) звертали свої погляди на Чехословаччину, уряд якої в рамках т.зв. «руської акції» надавав еміграції зі слов'янських країн значну фінансову допомогу. До того ж – в ЧСР діяло кілька українських вищих навчальних закладів. Великий вплив справляла й двостороння комунікація таборян та їхніх учорашніх товаришів – студентів вищих навчальних закладів у ЧСР.

Їх виїзд полегшувала та обставина, що у таборах ними опікувався начальник Спільної юнацької школи генерал-хорунжий М. Шаповал, який для організації виїзду майбутніх студентів отримав від Українського громадського комітету (УГК) загалом 5000 корон чеських [4]. Безвідносно до цього українські вищі школи в ЧСР спонсорували значні суми саме для забезпечення студентам можливості виїхати на навчання. Фактично кожен з цих майбутніх студентів отримував суму, потрібну для покриття його витрат на переїзд.

Про значні масштаби виїзду таборян на навчання до ЧСР свідчать списки (реєстри) студентів з Каліша і Щипіорна, які мали виїхати туди у 1923/1924 академічному році. З «Реєстру студентів, які перебували у таборах інтернованих Каліш та Щипіорно та мали виїхати на студії до ЧСР в 1923/1924 академічному році» від 2 жовтня 1923 р. можна дізнатись, що для навчання в Українській господарській академії в Подєбрадах мали виїхати 40 таборян [5].

Студент-українець отримував у ЧСР 600 корон чеських (к.ч.) на місяць, і хоча перебування в ЧСР вимагало значних видатків (400 к.ч. – для придбання костюму, 150-200 к.ч. – оренда квартири, 5-6 к.ч. – обід), це були необхідні витрати, бо українські студенти не могли дозволити собі з'являтися на навчання не в належному одязі. Відтак доводилось брати кредит і потім повертати кошти протягом наступних місяців[6].

Після ліквідації таборів (серпень 1924 р.) – враховуючи несприятливу економічну ситуацію в Польщі, що значно ускладнювала процес працевлаштування емігрантів-українців – УЦК доклав максимальних зусиль для створення сприятливих можливостей для виїзду таборян до інших європейських країн, і зокрема – до Франції. Остання досить відчутно потребувала робочої сили для відбудови зруйнованих війною районів, тому навіть сприяла в цей час у переїзді емігрантів (за умов попереднього укладення контрактів на роботу з працедавцями). Впродовж 1924 р. за сприяння УЦК до Франції було споряджено 8 транспортів українських ветеранів (перший з них – 57 вояками-українцями – вирушив 12 лютого 1924 р.), а загалом у першій половині ц. р. (до ліквідації таборів) до цієї країни виїхало 229 осіб.

Цей процес продовжувався й надалі – влітку та восени 1924 р. УЦК організував ще три транспортні колишніх таборян (81 особа). Крім того, українці виїжджали до Франції і не зголошуючись до УЦК, користуючись натомість послугами познанського представництва Міжнародного бюро праці (останнє організувало два транспортні – 28 серпня і 10 жовтня 1924 р.), завдяки чому до Франції переїхало ще 80 колишніх таборян. Переїзд емігрантів з числа українського вояцтва та членів їх родин до Франції тривав й 1925 р. – тоді Польщу залишило 173 вояки-українці, а у наступному році ще 426 ветеранів армії виїхали на сталий побут до Франції [7].

Разом з ветеранами до Франції прямували й члени їх родин – жінки та діти. Приїзд до Франції колишніх таборян та цивільних емігрантів-українців з Польщі значно збільшив українське представництво у цій країні – за підрахунками дослідниці Ж. Б. Дюпон-Мельниченко їх загальна кількість у середині 1920-х рр. досягла п'яти тисяч осіб [8], причому найчисельнішу її складову становили колишні вояки армії УНР з таборів інтернованих у Польщі.

Переважає більшість учорашніх інтернованих не мала достатніх для переїзду коштів, тому була змушена приймати обумовлену грошову допомогу від Ліги націй (її емігранти повертали пізніше – після отримання перших виплат за роботу). Дехто користувався послугами Міжнародного бюро праці (і зокрема – його відділень в Польщі), або авансовими внесками французьких підприємців, зацікавлених у залученні робітників до їх підприємств. Особливу активність у справі переїзду українців виявляв у цьому часі представник Міжнародного бюро праці, комісар Ліги націй Шерпантьє [7].

Звичайно ж, на новому місці не обходилося без різного роду проблем, часом – між різнонаціональними групами емігрантів – виникали тертя і конфлікти. Один з них трапився після приїзду 23 липня 1925 р. 15-го транспорту з українськими емігрантами до одного з французьких підприємств у Терр-Руж. Як повідомлялось у листі УЦК до Української генеральної ради в Парижі (№ 1626 від 1 серпня 1925 р.), вже у перший день їх перебування на заводі сталась «якась колотнеча поміж емігрантами, яка дійшла до ножової розправи», і аби її припинити адміністрація заводу була змушена застосувати місцевий військовий підрозділ.

У листі УЦК містилось припущення, що цей конфлікт міг трапитись між росіянами та новоприбулими українцями, бо після цього інциденту дирекція цього французького підприємства категорично відмовилась брати останніх на роботу. Також УЦК був переконаний у тому, що ініціаторами цих заворушень виступили росіяни, і для отримання докладнішої інформації Комітет звертався до управи Української генеральної ради з проханням «перевести дослід в цій справі» [7]. На жаль – через брак документів – неможливо з певністю стверджувати, хто саме був винуватцем цієї колотнечі, але у будь-якому випадку тяжко собі уявити аби українці стали вже у перший день свого перебування на фабриці встановлювати тут «свої порядки».

У кінці 1920-х рр. обсяги виїзду українців до Франції суттєво зменшились – як з огляду на адаптацію українських політичних емігрантів до умов життя в Польщі, так і через розповсюдження серед українців докладних відомостей про складні умови роботи у Франції. У цей час, як повідомляв львівський часопис «Український емігрант», колишні вояки армії УНР були «розкинені по цілій Франції». Вони працювали «по шахтам, фабриках, в різних торговельних підприємствах по містах, і промислах. Довгі роки емігрантської нужди і злидень, привчили їх шанувати важку працю та примінитися (привичаїться – *авт.*) до нових умовин життя». І тільки декому з них вдалось «вибитись на більш відповідальні становища, до чого у великій мірі причинилося знання французької мови».

У цій же статті наводилось співставлення можливих прибутків та видатків українського емігранта у Франції. Найприбутковішою (хоч і обтяжливою) була робота в копальнях – 35–55 франків денно, польові роботи оплачувались за меншими тарифами (22–40 франків). Винайм помешкання вимагав від 30 до 100 франків на місяць – в залежності від його комфортності, на харчування необхідно було витратити 10–15 франків денно. Таке співвідношення дозволяло емігрантові заощадити для себе гроші, проте якщо він потрапляв до «підприємця, який його використовує і не хоче платити стільки, скільки платять французькому робітникові», ситуація набула конфліктних рис. Найбільшою проблемою було те, що українські емігранти не вмiли «обстояти своїх прав, бо не знали ні французької мови, ні законів, ні також не належали до якоїсь професійної організації», а відтак – мали «впасти жертвою» перед диктатом працедавця [9].

Після загибелі від куль більшовицького агента С. Швацбарта на вулиці Расін Симона Петлюри (тра-

вень 1926 р.), одним з першочергових напрямів діяльності українських ветеранів у Франції, у т. ч. й членів Товариства, стала підтримка розбудови Української бібліотеки ім. С. Петлюри. У структурі Бібліотеки було, зокрема, створено «військовий відділ», до якого передавались передплачені та придбані Товариством газети, журнали та книги. Товариство розпочало видання власного друкованого органу – журналу «Військова справа» (всі грошові надходження від реалізації його накладу йшли для матеріальної підтримки інвалідів)[10]. Члени товариства намагались увічнити ім'я головного отамана, постать якого перетворилась на символ єднання тієї частини української політичної еміграції, яка зберігала свою вірність ідеалам УНР, гуртуючись навколо Державного центру УНР в екзилі на чолі з А. Левицьким.

5. Результати дослідження

Основним результатом дослідження стало введення до наукового обігу значної кількості архівних джерел, що зберігаються в архівному відділі Української Бібліотеки імені Симона Петлюри. Завдяки проведеному дослідженню абсорбовано досвід соціалізації інтернованих вояків-українців після ліквідації таборів у Польщі у серпні 1924 р.

6. Висновки

1. Завдяки зусиллям українських громадських організацій були вироблені адаптаційні механізми, які полегшили українським ветеранам процес переходу до самостійного існування в якості політичних емігрантів на терені Польщі.

2. Для частини колишніх вояків-українців заходами УЦК був організований виїзд до Франції, де українці могли залишитись на постійно. Здебільшого вони працювали на французьких індустриальних підприємствах та в аграрному секторі.

3. Таборів студентські громади виступали однією з форм соціалізації таборян, створюючи для них сприятливі можливості для продовження студій.

Подяки

Дану статтю підготовлено завдяки сприянню Студіуму Східної Європи (Studium Europi Wschodniej) Варшавського університету, за ініціативи якого 2014 р. була започаткована щорічна Нагорода імені Івана Виговського (під почесним патронатом Президента Польщі), що вручається рішенням її Капітули з числа делегатів від 25 університетів та вищих шкіл Польщі.

Література

1. Колянчук О. Українська військова еміграція у Польщі 1920–1939 рр. Львів, 2000. 276 с.
2. Павленко М. І. Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії: ставлення влади і умови перебування (1919–1924 рр.). Київ, 1999. 352 с.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). ф.2439. оп. 1. спр. 27. арк. 711-711зв.
4. ЦДАВО України. ф. 4007. оп. 1. спр. 16. арк. 2.
5. ЦДАВО України. ф. 4007. оп. 1. спр. 14. арк. 10.
6. ЦДАВО України. ф. 4007. оп. 1. спр. 15. арк. 7-7 зв.
7. Архів Української Бібліотеки імені Симона Петлюри (Архів УБСП). ф. «Генеральна Рада українських емігрантських організацій у Франції».
8. Дюпон-Мельниченко Ж. Б. Громадська діяльність міжвоєнної української еміграції у Франції // Українська діаспора. Київ-Чикаго, 1995. № 7. С. 96–97.

9. Українська еміграція у Франції // Український емігрант. Львів, 1929. Ч. 20. С. 3.
10. Військова справа. Париж, 1927. № 1. С. 5.

Дата надходження рукопису 30.08.2018

Срібняк Ігор Володимирович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри, кафедра всесвітньої історії, Київський університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053
E-mail: i.sribniak@kubg.edu.ua

УДК: 061.2-053.6(477:4) «2004/2014»
DOI: 10.15587/2313-8416.2018.146340

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНСЬКИХ МОЛОДІЖНИХ ДЕМОКРАТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ (2004–2014 рр.): АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

© В. В. Редзюк

Розглядаються основні напрямки діяльності українських молодіжних демократичних організацій з європейськими (2004–2014 рр.). Основну увагу приділено спільній роботі молодіжних організацій України та ЄС у сфері євроатлантичної інтеграції. Висвітлено діяльність європейських молодіжних організацій в Україні та їхня співпраця з українськими, які входили до їхньої структури. Розкрито переваги та недоліки ліберальних ідей євроінтеграції та наголошено на особливостях входження до ЄС на умовах збереження української національно-культурної ідентичності

Ключові слова: молодіжні організації, євроінтеграція, молодь, глобалізація, ідентичність, Україна, революція, європейський, демократичний, рух

1. Вступ

Перемога Помаранчевої революції та формування курсу на євроінтеграцію стимулювало активізацію молодіжних організацій в Україні. Відзначимо, що з цього періоду низка рухів розгорнули роботу стосовно налагодження зв'язків з урядовими та неурядовими організаціями Євросоюзу. Зумовивши зростання нового покоління єврооптимістів, Помаранчева революція розпочала новий етап молодіжної політики в Україні, а також посприяла розвитку молоді.

2. Аналіз останніх досліджень

Співпраця українських молодіжних громадських організацій на міжнародному рівні є одним з ключових питань сучасного європейського цивілізаційного вибору. Українські дослідники значну увагу приділяли основним етапам розвитку молодіжного руху в Україні, зазначаючи основні закономірності їхньої активної діяльності [1]. Разом з тим, важливе місце в наукових розробках політологів та істориків займали дослідження впливу європейських молодіжних організацій на розвиток українських [2], участь їх у міжнародному молодіжному русі [3] та головні особливості [4]. Відзначимо, що у цих дослідженнях відображені загальні тенденції міжнародної співпраці молодіжних організацій. У свою чергу відкритими лишають питання стосовно роботи європейських молодіжних організацій в Україні, співробітництво у сфері прискорення євроатлантичної інтеграції та ключові напрямки провідних українських МГО на міжнародному рівні.

3. Мета та задачі дослідження

Метою статті є комплексне дослідження особливостей міжнародної співпраці українських

молодіжних громадських організацій демократичного та євроінтеграційного напрямку впродовж 2004–2014 рр.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

- 1) розкрити особливості європейських молодіжних організацій, членами яких є молодь України;
- 2) дати оцінку міжнародній діяльності українських молодіжних громадських організацій;
- 3) визначити основні напрями співпраці української та європейської молоді.

4. Аналіз співпраці українських та європейських молодіжних організацій упродовж 2004–2014 рр.

Політичні зміни наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. зумовили формування нових моделей взаємодії у міжнародному молодіжному середовищі, які характеризуються утвердженням і домінуванням загальнолюдських цінностей [1]. Ці процеси стали прямим наслідком глобалізації та розвитку інформаційних технологій, що створили умови мережевої співпраці. Зважаючи на це, відбувається прискорення розвитку суспільства в цілому, що, у свою чергу, зумовлює зростання актуальності пошуку діалогу з представниками різних національностей, рас чи віросповідання для блага світової спільноти. Молодіжні комунікації міжнародного рівня сприяють поліпшенню гуманітарної сфери та формують майбутнє підґрунтя для мирного співіснування. Молодь України, яка здебільшого підтримує шлях євроінтеграції, з кінця 1990-х рр. і по теперішній час налагоджує взаємозв'язки з іншими країнами, намагаючись показати свою країну у позитивному світлі.